

UMUMTA'LIM MAKTABLARI RUS TILI DARSLARIDA LUG'ATBILAN ISHLASHNING O'ZIGA XOSLIGI

Mahmudova Shohista

Xorazm viloyati Urganch tumanidagi 7 sonli maktabning rus tili fani o'qituvchilari

Madrahimova Oybek

Xorazm viloyati Urganch tumanidagi 7 sonli maktabning rus tili fani o'qituvchilari

Annotatsiya:

Mazkur maqolada rustili darslarida o'quvchilarning faol so'z boyligini kengaytirish uchun lug'at va imlo mashqlarini tashkil qilish o'quvchilarning so'zlarni kuchli o'zlashtirilishiga yordam berishi to'g'risida so'z yuritilgan.

Kalitso'zlar: rustili, imlo, lug'at, fonetik mashqlar, morfologik mashqlar

Kishining faol so'z boyligi qanchalik boy bo'lsa, uning og'zaki va yozma nutqi shunchalik mazmunli, tushunarli, savodli va chiroyli bo'lishini qaysi o'qituvchi bilmaydi. Grammatika, imlo va nutqni rivojlantirishning boshlang'ich kursida lug'at va imlo ishlariga katta ahamiyat beriladi, bu jarayonda bolalar maxsus ro'yxatlarda berilgan tekshirib bo'lmaydigan va tekshirish qiyin bo'lgan imloga ega so'zlarni o'rganadilar.

Urg'usiz unlilar urg'udan oldingi va keyingi urg'uli bo'g'inlarning zaif holatida bo'lib, u yoki bu darajada qisqarishga uchraydi - tovush artikulyatsiyasi zaiflashadi va uning tovushi o'zgaradi. Aynan bu tovushlarning harflar bilan grafik belgilanishi yosh o'quvchilar uchun eng katta qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi va ko'pincha xatolarga olib keladi.

Boshlang'ich maktabda rus tili dasturi imlosi qoidalar bilan tekshirilmagan so'zlarni majburiy o'rganishni nazarda tutadi. Bizning oldimizda turgan asosiy vazifalardan biri bolani bu so'zlarni xatosiz yozishga o'rgatishdir. Murakkab so'zlarni o'zlashtirish jarayonini samaraliroq qilish o'qituvchidan katta ijodiy mehnatni talab qiladigan murakkab vazifadir.

O'quvchini grammatik ma'no bilan tanishishi yetarli emas. O'quvchi uni duch kelgan tilning boshqa hodisalariga "o'tkazishi" uchun bilimning mustahkamlanishini

ta'minlash muhimdir. Lug'at so'ziga oid mashqlar natijasida o'quvchilar bilimlarni shunchalik ko'p egallaydilarki, ularda so'z haqida olgan bilimlarini amaliyotda tez va to'g'ri qo'llash ko'nikma va malakalari shakllanadi.

Mashqlar yordamida bolalarning bilimlari mustahkamlanibgina qolmay, balki aniqlashtiriladi, mustaqil ishlash ko'nikmalari shakllanadi, aqliy faoliyat ko'nikmalari mustahkamlanadi. Bolalar doimo tahlil qilish, taqqoslash, iboralar va jumlar tuzish, mavhum va umumlashtirish bilan shug'ullanishlari kerak. Mashqlar orqali bilimlar tizimlashtiriladi va avtomatlashtiriladi.

Tilda barcha jihatlar o'zaro bog'liq, shuning uchun maktab o'quvchilarini o'qitish jarayonini shunday tashkil etish maqsadga muvofiqdirki, ma'lum bir munosabatda fonetika, imlo, so'z yasalishi, morfologiya, lug'at va sintaksis bo'yicha ishlar olib borilsin. so'zning tomonlari birlikda ko'rib chiqiladi. Shunday qilib, o'quvchilarda so'zga har tomonlama yondashishni rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratiladi. Natijada, an'anaviy tarzda til tizimini tashkil etuvchi yo'nalishlarga ko'ra, tasdiqlanmagan unli so'zlar ustida mashq turlarini tasniflash mumkin.

1. Fonetik mashqlar.

Fonetik mashqlarning asosiy ma'nosi bolalarning jarangli so'zni, har bir tovushni alohida va shu tovushning o'rni osongina eshitishni o'rganish, so'zlarning ichki talaffuzida tovush shaklini tahlil qila olishdir. Bularning barchasi fonemik eshitish va nutq motorikasini shakllantirishga yordam beradi.

Amaliy mashg'ulotlar natijasida bolalarda bo'g'in, jarangli va jarangsiz undoshlar, qattiq va yumshoq undoshlar, urg'u, urg'uli va urg'usiz unlilar, alifbo haqidagi bilimlari shakllanadi. Mashqlar yordamida o'quvchilar tovushlar va harflar bir narsa emasligini, ba'zan so'zning eshitalishidan boshqacha yozilishini tushuna boshlaydi. Vizual idrok kichik maktab o'quvchilarini o'rgatishda muhim rol o'ynaydi. Bunday xotira lug'at so'zini bilishda juda muhimdir. Shuning uchun kartochkalar, rasmi lug'at diktantlari, lug'at diktantlari yordamida so'zlar ustida ishlash muhimdir. Ushbu turdagi mashqlar ko'pincha qo'llaniladi, ammo imlosi tasdiqlanmagan so'zlar bilan ishlash shakllarining monotonligi, qoida tariqasida, kerakli natijalarni bermaydi. So'z birikmalarining to'g'ri yozilishini doimiy ravishda yodlash uchun samaraliroq bo'lgan turli xil usullar, usullar, usullardan foydalanish alohida ahamiyatga ega.

Imlo mashqlari.

Rus tili darslarida o'quvchilarning imlo hushyorligini rivojlantirishga alohida e'tibor beriladi. Shu maqsadda, bolalar so'zdagi "xavfli" joylarni ta'kidlash uchun mashqlarni bajaradilar, ya'ni. imlo, matnlardan muallif nimani "yashirganini" toping, bunday mashqlarni "teshik" bilan yozish sifatida ishlating, ya'ni xato qilishingiz mumkin bo'lgan harfni o'tkazib yuboring, boshqa imlo bilan qo'shimcha so'z toping. O'quvchilar, shuningdek, grammatik xatoliklarni o'z ichiga olgan materialni tahrirlash ustida ishlashadi.

3. So'z yasash uchun mashqlar.

So'zni yasash ustidagi ishlar o'quvchilarda katta qiziqish uyg'otadi. So'zning morfemik tarkibini takrorlash natijasida bir o'zakli so'zlarni tanib olish va tanlash qobiliyati yaxshilanadi, o'quvchilarda prefiks va qo'shimchalarning hosilaviy roli haqidagi tushunchalari chuqurlashadi, so'zlarni tarkibi bo'yicha tahlil qilish qobiliyati shakllanadi.

prefiks va qo'shimchali lug'at so'zlaridan to'g'ri foydalanish qobiliyati rivojlanadi.

4. Morfologik mashqlar.

Morfologik mashqlar o'quvchilar tomonidan rus tilining morfologik tuzilishini tushunishga qaratilgan.

Gap qismlarini o'rganishda har xil turdagi amaliy mashqlar alohida so'zlarni muayyan guruhlarga birlashtirishga yordam beradi; og'zaki va yozma nutqda tekshirilmaydigan imloga ega so'zlarni to'g'ri shaklda ongli ravishda qo'llash maqsadida gap bo'laklarining shakllarini: kelishik, hol, zamon, shaxs, sonni farqlash va aniqlash.

5. Sintaktik mashqlar.

Sintaktik mashqlar bolalarning sintaksisdan olgan nazariy ma'lumotlarini mustahkamlash, o'quvchilarga til birliklarining nutqda, odamlar ortasidagi muloqotda tutgan o'rnini ko'rsatish, sodda so'z birikmalari va gaplarning tuzilishi va tarkibidagi tuzilishini tushunishga yordam berish, ongli ravishda tuzish vazifasini qo'yadi. iboralar va jumlar.

6. Leksik mashqlar.

Maktabga o'qish uchun kelgan bola allaqachon gapirishni biladi. Ammo uning nutq arsenali maktabda ta'limning birinchi kunlaridanoq qabul qilgan yangi fikrlar, tushunchalar, his-tuyg'ularni ifodalash uchun etarli emas. Avvalo, unga buning uchun so'zlar etishmayapti. Bizning vazifamiz bolalarning so'z boyligini faollashtirishdir.

Grammatikani o'rganish bilan bog'liq holda leksik mashqlar amalga oshiriladi, ya'ni. bolalar so'zlarning to'g'ridan-to'g'ri va ko'chma ma'nolarini tushuntiradilar, so'zlarning ko'p ma'noliligini aniqlaydilar, sinonimlar va antonimlar o'rtasidagi munosabatni tushunadilar, ular bilan iboralar va gaplar tuzadilar.

Xulosa qilib aytganda, shaxsiy tajriba asosida qiyin so'zlar ustida ishlashda o'qitishning turli uslub, uslub, shakl va vositalaridan foydalanish bolalarning faolligini faollashtiradi, so'zlarni o'zlashtirishga qiziqishini oshiradi, mahalliy til, so'zga e'tibor tarbiyalanadi, so'z boyligi boyitiladi.

Foydalanilganadabiyotlar:

1. Lvov M.R. Boshlang'ich maktabda imlo. - M.: 1990
2. Matyugin I.Yu. Lug'at so'zlarini qanday yodlash kerak. - M.: Eidos, 1997
3. Olenyuk O.I. Assotsiativ lug'at tasdiqlanmaydigan imlolarni o'zlashtirish vositasi sifatida // Boshlang'ich maktab. - 2009. - 10-son.
4. Pronina I.V. Murakkab so'zlarni etimologik tahlil yordamida o'rganish. - M., 1964.
5. www.ziyonet.uz